

INTERVIEW - Rens Jonker en Karim van Knippenberg

"WAAROM PRATEN WE NIET MET ELKAAR?"

Er kunnen verschillende perspectieven op erfgoed bestaan. Met name rondom standbeelden ontstaat de laatste tijd veel discussie over welke perspectieven op de geschiedenis een plek in de publieke ruimte verdienen. Hoog tijd om uit te zoeken hoe je verschillende perspectieven kunt meenemen in beleid rondom standbeelden.

Ad Geerdink is historicus en directeur van het Westfries Museum in Hoorn.

Kurt Claeys is schepen van ruimtelijke ordening en erfgoed in Oostende.

In een themanummer over erfgoed en conflict kan een bijdrage over standbeelden in de publieke ruimte niet ontbreken. Want met name voor standbeelden is het een onstandvastige tijd. Wereldwijd wordt het heldendom van allerlei figuren uit het verleden in twijfel getrokken en vormen deze historische personages het mikpunt van publieke verontwaardiging. In sommige gevallen leidt dit zelfs tot bekladding of vernieling. Dit noopt beleidsmakers om emoties en verschillende perspectieven rondom standbeelden van historische figuren een plek te geven. Maar hoe doe je dat in een tijd van polarisatie, fysieke vormen van protest, en meerdere perspectieven op de geschiedenis? We spreken erover met Ad Geerdink, historicus en directeur van het Westfries Museum in Hoorn, en Kurt Claeys, schepen van ruimtelijke ordening en erfgoed in Oostende. Zij zijn respectievelijk betrokken bij de debatten rondom het beeld van Jan Pieterszoon Coen in Hoorn en het ruitersstandbeeld van Koning Leopold II in Oostende. In dit vraaggesprek zijn we niet op zoek gegaan naar een waardeoordeel over de standbeelden, maar hebben we voornamelijk gesproken over verschillende perspectieven en mogelijke oplossingsrichtingen. Wat speelt er?

De Drie Gapers met het Ruitersstandbeeld van Koning Leopold II aan de Zeedijk te Oostende. Bron: Delphine Vanroose.

AGORA: kunnen jullie ingaan op de problematiek rondom de standbeelden?

Ad: "Het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen zit vol van 19de-eeuws nationalistische symboliek. Ik vind het heel erg lastig om het standbeeld in dat opzicht te verdedigen: hij staat hoog op een sokkel, je kijkt tegen hem op. De manier waarop hij kijkt, met zijn voeten op het kanon, dat straalt allemaal het nationalisme en de heroïek van de 19de eeuw uit. De discussie gaat echter niet alleen over het standbeeld, er zitten vaak andere emoties achter. Een gevoel van verlies van identiteit in het geval van de voorstanders van het standbeeld en juist een zoektocht en bevestiging van de eigen identiteit bij de tegenstanders, waarvan een deel z'n wortels heeft in de voormalige koloniën. Zij zien het standbeeld als symbool voor racisme en verheerlijking van het kolonialisme."

Kurt: "De grote meerderheid zal de discussie over standbeelden inderdaad gebruiken als katalysator om die problematiek meer op de agenda te krijgen. Dat is ook logisch, iedereen heeft een strohalm nodig om ergens aan te starten."

Ad: "De discussie is overigens niet nieuw. Lange tijd stond het als een paal boven water; Jan Pieterszoon Coen was een persoon om een voorbeeld aan te nemen. Het standbeeld is eigenlijk tot de Tweede Wereldoorlog een soort nationaal monument geweest, waar ieder jaar op 30 mei (herdenking van de stichting van Batavia in 1619) kransen werden gelegd, het Koninklijk Huis langs kwam, en de hele schoolgaande jeugd werd uitgenodigd. Dat beeld is eigenlijk gekanteld met de onafhankelijkheid van Indonesië, en de meer kritische kijk op kolonialisme die vanaf de jaren '60 heeft postgevat. Vanaf de jaren '60 zie je dan ook de eerste demonstraties bij het standbeeld, maar voornamelijk op een laag pitje. Pas in de jaren '80 waren er een aantal jubilea waar flink geprotesteerd is, zoals bij de herdenking van de 400ste geboortedag van Jan Pieterszoon Coen. Dat protest is eigenlijk nooit helemaal weggeëbd, maar is in de 21ste eeuw alleen maar sterker geworden. Dat heeft in 2011 geleid tot een handtekeningenactie waarmee burgers de gemeenteraad tot een uitspraak dwongen over hun verzoek om het standbeeld uit de openbare ruimte te verwijderen. Dat leidde destijds tot een enorm scherp maatschappelijk debat. Het bleef niet beperkt tot Hoorn, maar werd in heel Nederland gevoerd, tot op de nationale televisie aan toe. Dat debat past in een veel bredere maatschappelijke reflectie over hoe om te gaan met het verleden, zoals het debat rondom zwarte piet. Deze discussies zijn nog lang niet weg. Ook nu zijn er weer verschillende initiatieven; er is een handtekeningenactie om een referendum te houden over het standbeeld onder de Hoornse bevolking; er zijn actiegroepen die

Ruitersstandbeeld van Koning Leopold II. Bron: Delphine Vanroose.

het standbeeld weg willen hebben, of er juist voor opkomen, en ook die hebben allemaal geprotesteerd bij het standbeeld. Het wordt inmiddels ook bij de nationale politiek als een item opgepakt, met name door Forum voor Democratie. Thierry Baudet is bijvoorbeeld in 2020 nog bloemen komen leggen bij het standbeeld als statement."

Kurt: "Net zoals in Nederland zien wij dat er groepen zijn die absoluut tegen zijn, en die absoluut voor zijn, je krijgt een polarisatie van het verhaal. Daar zijn sociale media ook een slechte factor in geworden; iedereen spuwt makkelijk zijn mening via Facebook, Twitter of Instagram, zonder na te denken "wat zeg ik nu eigenlijk?", "wie beschadig ik daarmee?", of "wie schoffeer ik hier nu?". Het is makkelijk achter je scherm vlug iets te typen, maar dat vereenvoudigt de discussie niet. Het is zo makkelijk om een mening als de waarheid te doen overkomen bij de mensen. Een mening die helemaal verkeerd is, en die dan massaal gedeeld wordt of opgenomen wordt door de media. Die versterkt dat proces door massaal op dat soort verhalen mee te springen zonder de objectiviteit van de verslaggeving als prioriteit te stellen."

Ad: "Al is de discussie al van lange datum, ze lijkt zich steeds meer te verharden. Het zou mij niet verbazen als dat uiteindelijk tot bekladding of vernieling van het standbeeld gaat leiden."

Kurt: "In het verleden zijn er al veel acties geweest rondom het standbeeld in Oostende. Van dat standbeeld is er ooit een hand afgezaagd. Die hand is verdwenen, en dat is een actiegroep die – laat ons zeggen – heel geheimzinnig doet, niemand weet wie dat is."

AGORA: "Ik weet dat het standbeeld in Hoorn ook beklad is door een actiegroep. Hoe gaan jullie om met dit soort uitersten in het maatschappelijk debat?"

Ad: "Ja, dat klopt. Het gebeurt regelmatig. Recentelijk nog hebben actievoerders een tekst op de straatstenen bij het standbeeld gespoten. De gemeente keurde de actie in scherpe bewoordingen af en in de gemeenteraad gingen stemmen op om deze actievoerders uit te sluiten van geplande stadsgesprekken over het standbeeld. Ik snap dat de gemeente een duidelijk statement wil maken, maar uitsluiten is denk ik geen goede reactie, je moet vooral met elkaar in gesprek blijven."

Kurt: "Alleen, dat bekladden is ook oneer aandoen aan mensen die een andere mening zijn toegedaan, ik denk dat we die polarisatie er absoluut uit moeten krijgen. Dat iemand niet akkoord is met je

verhaal, dat is maar goed ook! Mocht iedereen hetzelfde denken, zou het maar een saaie boel zijn. Maar je moet ook kunnen aanvaarden dat een andere mening ook een mening is."

Erfgoed, (g)een nieuwe betekenis?

De standbeelden in Hoorn en Oostende staan vandaag de dag zeker ter discussie. Maar anders dan de situatie in bijvoorbeeld Ekeren, waar het standbeeld van Leopold II is weggehaald, gaat men in Hoorn en Oostende veel meer op zoek naar een antwoord op de vraag hoe om te gaan met verschillende standpunten, om in gezamenlijkheid te bepalen wat de betekenis van dit erfgoed is. Deze zoektocht naar een breed gedragen oplossing blijkt wel uit het veelvoud aan oplossingsrichtingen die door beide heren genoemd worden.

Kurt: "Dat de figuur van de koning ter discussie staat, dat er meningen zijn over wat er in het verleden gebeurd is; ik denk dat dat het maatschappelijk debat ten goede komt. Maar wij kunnen niet zomaar zeggen - wat je in veel andere steden ziet - neem het standbeeld weg en daarmee is het opgelost. Immers, in Oostende spreken we niet alleen over een standbeeld van een koning of van een persoon die ter discussie staat, of waar er vragen of bedenkingen zijn over wat hij in het verleden betekend heeft. Hier gaat het een stap verder, omdat die koning ook degene is die ervoor gezorgd heeft dat de stad Oostende is wat ze is. De volledige stadsontwikkeling, de lanen, de pleinen, de grote gebouwen, de belle époque herenhuizen uit die periode, die zijn er gekomen dankzij het feit dat die koning de ontwikkeling van Oostende tot prioriteit heeft gemaakt. Er is dus een reden waarom het standbeeld specifiek op die plaats staat. De geschiedenis die daaraan gelinkt is, mogen we ook niet miskennen. Maar specifiek voor Oostende - en waarschijnlijk is dat gelijkaardig in Nederland - denk ik niet dat je door het standbeeld weg te halen de nationale problemen oplost. In dat geval zou je, om correct te zijn, de hele stad moeten wegnemen en opnieuw opbouwen, omdat dat allemaal samenhangt met de invloed van de koning. Maar we moeten wel heel duidelijk alles aan elkaar blijven koppelen en niet de vinger wijzen naar één fenomeen. Waar wij bijvoorbeeld over nadenken in Oostende is om een antwoord op het standbeeld te formuleren: een 'tegenbeeld' of een andere plek in de stad die duiding kan geven. Daarbij denk ik dat elke plek, elk monument, elk standbeeld een opportuniteit biedt om daar op een humoristische wijze duiding aan te geven; die zegt: "*jongens, wij denken er vandaag anders over*"."

Ad: "Wij hebben in Hoorn een project opgezet, dat heet '*Pala*' - het Indonesische woord voor nootmuskaat. Daar hebben we heel veel Molukse, Bandanese, Indonesische en academische experts bij betrokken, maar ook actievoerders, omdat we hen het gevoel willen geven: jullie perspectief op de geschiedenis wordt gehoord. Door ze min of meer medeverantwoordelijk te maken voor het eindproduct, moeten ze met elkaar in gesprek. Als we hen het gevoel kunnen geven dat ze gehoord worden, denk ik dat we de neiging het beeld weg te willen halen, misschien kunnen verminderen. Omdat ze op een andere manier dan te protesteren tegen het standbeeld, toch een podium krijgen om hun blik, hun perspectief op de geschiedenis kwijt te kunnen. Het is denk ik belangrijk dat je niet alleen theoretisch met elkaar over dat standbeeld discussieert, maar dat je ook echt actie onderneemt. Oké, jullie hebben een andere kijk op de geschiedenis, laten we erover met elkaar in gesprek gaan."

AGORA: "Hebben deze discussies jullie kijk op erfgoed veranderd?"

Ad: "In Hoorn staan veel standbeelden die betrekking hebben op de 17de eeuw, toen de stad een behoorlijk partijtje meeblied in de Nederlandse handelsexpansie. Ik denk dat er in de huidige context niet zo snel een nieuw standbeeld bij zal komen van

een zeventiende-eeuwse figuur, of alleen na een uitgebreid antecedentenonderzoek. We zijn onze kijk op die periode uit de geschiedenis aan het bijstellen. Dat zal wellicht tot andersoortige monumenten leiden, meer eigentijdse monumenten zonder historische symboliek."

Kurt: "Dat is ook wat bij ons gebeurt. Ik zie niet veel herdenkingsmonumenten meer komen die gaan over het verleden. Als nu in het openbaar domein een kunstwerk geplaatst wordt is dat inderdaad een nieuw, modern kunstwerk, dat geen connotatie heeft met het verleden. Maar iets wat geplaatst wordt in een openbaar domein moet ook de kans krijgen om te evolueren, om aanvaard te worden. Iets wat er misschien maar een jaar staat hebben mensen vaak niet graag, maar iets wat er 50 jaar staat kan je niet zomaar meer weg doen. Nieuwe monumenten worden echter zelden nog toegevoegd. Het laatste dat in Oostende werd toegevoegd, is een standbeeld van koning Boudewijn. Hier was ook iets over te doen. Het is dus van alle tijden, misschien vindt men over 5 of 10 jaar dat het beeld van koning Boudewijn weg moet omdat hij tegen abortus was. Wie zal het zeggen?"

Je moet kunnen aanvaarden dat een andere mening ook een mening is

Tekst en uitleg

Het geven van duiding is een andere veelgenoemde oplossingsrichting, waarbij ook aangegeven wordt dat het van belang is zoveel mogelijk mensen te betrekken bij die duiding.

Kurt: "In het verleden deed men weg wat men niet graag had. Dan vegen we dat onder de mat en dan denken we er niet meer aan. Daarmee is het opgelost, dachten we. Ik denk dat juist de kracht van het verhaal nu ligt in de duiding geven, wat heeft dat betekend in het verleden, wat zijn die fouten geweest. We kunnen de fouten niet ontkennen, maar in welke tijdsgeest, en waarom zijn ze gebeurd? Wat zijn de gevolgen geweest? Ik denk dat we een veel sterker verhaal brengen door dat te duiden, en door te erkennen dat er een probleem is en dat er voor- en nadelen waren. Gewoon al door vragen te stellen kan je al heel veel te weten komen, en daarmee een aanzet geven tot het oplossen van problemen. In Oostende zijn wij momenteel aan het bekijken hoe we alle inwoners kunnen betrekken bij het verhaal van het standbeeld van Leopold II om op een correcte, objectieve manier de betekenis te duiden. Want daar denk ik dat de kracht van het standbeeld ligt: niet wegnemen, maar duiden wat het in het verleden betekend heeft, wat het vandaag betekent en wat het in de toekomst voor de jeugd kan betekenen. Want er is niets zo verkeerd, denk ik, dan je geschiedenis verstoppen."

Ad: "Ik heb zelf ook ervaring met een tekst bij een standbeeld te plaatsen waarin de verschillende visies op die persoon naar voren komen. Heel veel mensen vinden het ook eigenlijk volstrekt normaal dat je dat doet. Ik bedoel, wie zonder zonde is gooi de eerste steen, aan iedere held zit wel een vlekje. Maar je moet het duiden. Wij hebben een QR-code op dat tekstbord toegevoegd, en met die code kom je op een website met meer informatie. Dus voor mensen die nog ietsje dieper willen, kan dat ook. Ik merk dat dat - niet voor de extreme groepen, maar wel voor de grote middengroep - een goed model is."

Kurt: "Dat is belangrijk. Je moet wel zorgen dat wat op die website staat ook de objectieve weergave is van de verschillende meningen. Ik denk dat het belangrijk is dat je die media onder controle hebt, en dan is dat een heel krachtig middel."

AGORA: "Hoe doe je dat dan, die duiding? Is dat een kwestie van een bordje, of het standbeeld aanpassen, of nog iets anders?"

Kurt: "Ik ben daar ook niet uit hoor. Ik denk dat dat moet komen uit gesprekken met betrokken mensen: wat willen jullie dat we ermee doen zodanig dat we er op een respectvolle manier mee omgaan? Als de betrokkenheid van wie daar zijn mening over geeft, gebruikt wordt om een aanpassing, duiding, of sturing te doen, wordt dat juist een sterkte van je verhaal."

We moeten het niet eens zijn, maar we moeten wel praten met elkaar

Ga het gesprek aan!

Om te komen tot een gedragen duiding en eventuele aanpassingen is het belangrijk om verschillende stemmen aan het woord te laten. Het blootleggen van die waarden en ze met elkaar in dialoog brengen, laat toe om de controverses niet uit de weg te gaan, maar ermee om te gaan. Dat de oplossing gevonden moet worden in dialoog, daar zijn beide geïnterviewden het over eens.

Kurt: "In het algemeen stel ik mensen altijd de vraag: waarom praten we niet met elkaar? Als mensen naar buiten treden is het evident, dan praten we met elkaar. Dat is een heel belangrijke factor: we moeten het niet eens zijn, maar we moeten wel praten met elkaar."

Ad: "Wij zetten ons al lang in om het publiek te informeren over de geschiedenis van het standbeeld en alle perspectieven en invalshoeken op de historische persoon Jan Pieterszoon Coen, om op die manier het maatschappelijk debat te kunnen faciliteren. Daar zijn we eigenlijk mee begonnen in 2011, en dat doen we inmiddels al zo'n 10 jaar. In reactie op de meest recente BLM-demonstraties, de rellen rondom het standbeeld, en de oplopende emoties en spanningen, heeft de gemeente gereageerd door te zeggen dat ze hier geen politiek mee gaan bedrijven. We gaan dit niet in de gemeenteraad bediscussiëren, we gaan een stadsgesprek organiseren. We gaan alle partijen in de stad die zich betrokken voelen bij dit thema met elkaar in gesprek brengen. Dan is dat standbeeld een van de gespreksthema's. De hoop is natuurlijk dat voor- en tegenstanders van het standbeeld argumenten gaan uitwisselen en naar elkaar luisteren. Ze zullen het waarschijnlijk niet met elkaar eens worden, maar dat je met elkaar daarover in gesprek gaat is al een enorme winst. Wie weet wat daar aan creativiteit, nieuwe initiatieven en ideeën uit naar voren komt. In die zin zie ik wel een vergelijkbare reactie vanuit de gemeente als in Oostende: probeer te verbinden, en blijf niet in je eigen bubbel of loopgraven zitten, om de ander alleen maar te bestoken vanuit jouw eigen gelijk."

Kurt: "Je moet het maatschappelijk debat aan de gang krijgen. Als je naar het standbeeld van Leopold II kijkt en de connotaties van

racisme die daar heel sterk aan gelinkt zijn, zou je verwachten dat de mensen die geconfronteerd worden met dat racisme als eerste opstaan, en met vragen en ideeën komen om er iets anders mee te doen. Het is echter juist omgekeerd; het zijn de blanke 60-plussers die momenteel hun mening uiten over het standbeeld. Dus dat maatschappelijk debat op gang krijgen is zeer moeilijk, waarom? Ik denk dat er heel veel mensen schrik hebben om te zeggen dat ze niet akkoord zijn met wat de grote meerderheid van hun groep denkt. Daar ligt onze taak als politici of beleidsmakers, dat we dat moeten kunnen overstijgen, en het positieve en negatieve van beide kanten samenvakken."

AGORA: "Wat is de rol van de grote stille meerderheid in die dialoog, welke plek heeft die in de afwegingen?"

Kurt: "Ik heb de indruk dat de grote stille meerderheid niet bezig is met die problematiek rond historische standbeelden. Ik ga niet zeggen dat de minderheid die daarvoor opkomt geen gelijk heeft, maar de overgrote meerderheid van de mensen ligt daar niet van wakker denk ik."

AGORA: "Is het nodig om een gesprek met zoveel mogelijk mensen te hebben of is het juist belangrijk om een gesprek met die uitersten te hebben?"

Kurt: "Ik vind die uitersten betrekken wel belangrijk. Waarom? Die zijn wel een oorzaak van een explosie of escalatie van het probleem. Dus ik denk dat je de angel eruit moet halen. Dan is dat inderdaad een kwestie van met die uitersten – positief of negatief – in gesprek te gaan."

Ad: "Maar het is wel zo dat die grote middengroep uiteindelijk bepaalt welke kant het opgaat. Dus de extremen laten flink van zich horen, maar ondertussen is die middengroep aan het bepalen "wat vind ik daar eigenlijk van?". Als die begint te schuiven dan begint ook een eventuele beslissing rondom die standbeelden duidelijker te worden. Je zag het bij wijze van spreken bij de zwarte pietendiscussie in Nederland. Toen die in 2011 begon, toen vond 92% van de Nederlanders dat de zwarte piet-figuur moest blijven zoals die was, maar inmiddels zit dat rond de helft. Dus je ziet toch dat mensen erover gaan nadenken."

Ad: "Ik denk dat het vooral belangrijk is om mensen te blijven betrekken - tenzij men echt de wet overtreedt. Maar als je gewoon je mening uit - en dan kan je het over de manier waarop niet helemaal eens zijn - moet je mensen aangehaakt blijven houden."

Kurt: "Daarom moet je iedereen aan boord willen houden, want anonieme actiegroepen menen dat ze groot gelijk hebben omdat zij een mening hebben. Ik vind het prachtig dat ze een mening hebben, maar een mening doen we zoals wij nu doen: ik kan het volledig oneens zijn met wat Ad, Rens of Karim nu zegt, maar we praten met elkaar. We zien elkaar, we weten met wie we praten, maar als je tegen een muur moet praten of iemand die je niet kent, dan is er geen gesprek. Dan kan je ook nooit tot een oplossing komen. Dus de aanpak die wij voorstellen - maar waarvan nog bewezen moet worden of die werkt - is met elkaar praten; dat is ons idee en ik ben ervan overtuigd dat dat de oplossing is."

Rens Jonker (rens_j@msn.com) is opgeleid als stedenkundige en werkt bij adviesbureau Loendersloot Groep. **Karim van Knippenberg** (karim.vanknippenberg@ugent.be) doet aan de Universiteit Gent promotieonderzoek naar de betekenis van erfgoed in de hedendaagse samenleving.